

SANATIN İYİLEŞTİRİCİ GÜCÜ 2

Farklı Bakış Açılarıyyla Sanat ve İyi Oluş

Editör

Doç. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-399-978-0

Ön Kapak Resmi

Doç. Dr. Eda ÖZ ÇELİKBAŞ

Kitap Adı

SANATIN İYİLEŞTİRİCİ GÜCÜ 2
Farklı Bakış Açılılarıyla Sanat ve İyi Oluş

Arka Kapak Resmi

Öğr. Gör. Ümit PARSIL

Yayıncı Sertifika No

47518

Editör

Eda ÖZ ÇELİKBAŞ
ORCID iD: 0000-0002-5243-7242

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Bisac Code

ART000000

Sayfa ve Kapak Tasarımı
Akademisyen Dizgi Ünitesi

DOI

10.37609/akya.3205

Kütüphane Kimlik Kartı

Sanatın İyileştirici Gücü 2
Farklı Bakış Açılılarıyla Sanat ve İyi Oluş / ed. Eda Öz Çelikbaş.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
142 s. : resim. ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253999780
1. Sanat.

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İçindekiler

BÖLÜM 1	Duygu Düzenlemede Sanat Terapisinin Etkisi	1
	<i>Ezgi GÜRLEVİK</i>	
BÖLÜM 2	Dışavurumcu Sanat Tedavisi Kapsamında Resim Sanatının Terapötik Etkisi	19
	<i>İnci ALIÇ ÖZASLAN</i>	
BÖLÜM 3	Sanat Terapisi ve Resim Analizi	29
	<i>Elif Şule ŞANLI</i>	
BÖLÜM 4	Gerçek Kendilik ve Sanatsal Yaratıcılık Üzerine.....	41
	<i>Özlem SERPEN</i>	
BÖLÜM 5	Psikoanaliz ve Freud Kesişiminde Salvador Dali Resimleri	53
	<i>Burhan YALÇIN Ümit PARSIL</i>	
BÖLÜM 6	Adana Sanat Eğitimcileri Çalıştayı ve Öğretmenlerin Etkinliğe İlişkin Görüşleri	67
	<i>Sinem ALPASLAN Abdulgafar TERZİ Ramazan BALTACI</i>	
BÖLÜM 7	Sanatın İyileştirici Yönünün Tasarıma Yansıması: Yayoi Kusama Örneği.....	79
	<i>İtir ARAT</i>	

İçindekiler

- BÖLÜM 8 Sanatta Lacancı Psikanaliz Yaklaşımı ve Bedenin Sınırları Üzerine Bir Sanatçı Örneği:**
Marina Abramovic99
Ahmet Göktuğ KILIÇ
Abdulmusa YÖNYOL
- BÖLÜM 9 Sanat Terapilerinde Travmatik Yaşantılar ile Çalışmak127**
Serap GÜLEÇ KESKİN
Arzu YALÇINKAYA

Yazarlar

Dr. Sinem ALPASLAN

Görsel Sanatlar Öğretmeni, Adana Şehit
Cafer Kaşan Anadolu Lisesi

Dr. Öğr. Üyesi İttr ARAT

Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve
Tasarım Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı
Bölümü

Ramazan BALTACI

Görsel Sanatlar Öğretmeni, Adana Bilim ve
Sanat Merkezi

Ezgi GÜRLEVİK

Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans
Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Serap GÜLEÇ KESKİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği
AD., Sanat Terapisti

Uzm. Ahmet Göktuğ KILIÇ

Uzm. Dr. İnci ALIÇ ÖZASLAN

Ressam

Öğr. Gör. Ümit PARSIL

Adıyaman Üniversitesi, Teknik Bilimler
Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü

Özlem SERPEN

Klinik Psikolog & Psikoterapist

Psk. Elif Şule ŞANLI

Psikolog & Ressam

Abdulgafar TERZİ

Görsel Sanatlar Öğretmeni, Adana
Hümeyra Ökten Kız Anadolu İmam Hatip
Lisesi

Burhan YALÇIN

Sanatta Yeterlilik Öğrencisi, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı

Arzu YALÇINKAYA

Doktora Öğrencisi, Samsun İl Sağlık
Müdürlüğü, Sanat Terapisti

Abdulgafar YÖNYOL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mersin
Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü,
Resim Anasanat Dalı

BÖLÜM 1

Duygu Düzenlemede Sanat Terapisinin Etkisi

Ezgi GÜRLEVİK¹

Giriş

Sanat, duyguların dışavurumu güdüsüyle doğmuş, insanlık tarihi boyunca bu yönde gelişim göstermiş, sembol örüntülerinden oluşmuş yapıt tasarımıdır. İnsanlık tarihinin kültürel mirası incelendiğinde, sanatın iyileştirici güç taşıdığı ve bir sağaltım yöntemi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bugüne kadar var olmuş tüm topluluklar sanatla bağ kurmuştur. Mağaralara resimler yapan ilk insanlar, tapınaklar inşa eden, heykeller yapan topluluklar sanatın temsilcisi olmuş, bu yolla iz bırakmış ve iyi hissetme haline ulaşmışlardır. Antik Yunan'da tıp ve sanat birbirini besleyen iki unsur olarak kabul edilmiş ve iyileşmenin ruhsal boyutuna da önem verilmiştir (Özdoğan, 2024). İlkel topluluklar farkında olmadan var ettikleri sanat eserlerini; resimleri, heykelleri ve çizimleri manevi bir fayda sağlamak amacıyla bir nevi büyü olarak kullanırlar. Onlar için imge güzelliğin temsilcisi değil, gücün simgesidir. Bu güç koruyucudur, kullanılabilir ve somuttur. Sanat, başlangıç misyonuyla insanın kendisini fayda amacıyla dış dünyaya yansıtma biçimidir. Antik Yunan mitlerinde güzellik ve estetik kavramları eklenmiş fakat dönemin tragedyalı ve oyun yazarlığı halkı eğitmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Burada sözü edilen eğitim, acıma ve korku duygusunu uyandırma işlevi gören 'katharsis' üzerinden gerçekleştirilir. Katharsis Antik Yunan döneminde bir tıp terimi olarak kullanılmıştır. Dönemin şamanları, Hypokrites'in hasta eden maddeyi vücuttan dışarı atma modelini

¹ Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi, Üsküdar Üniversitesi, ezgigurlevik@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-7884-3137

Kaynaklar

- Akhan, L. U. (2012). Psikopatolojik Sanat ve Psikiyatrik Tedavide Sanatın Kullanılışı. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science, 133.
- Bryson, D. J. (2018). Bütün-Beyinli Çocuk. Koridor Yayıncılık.
- Burns, D. D. (2006). İyi Hissetmek. Psikonet Yayınları.
- Costa, R. M. (1991, 4 2). Adding Leibe und Arbeit: The full five factor. Personality and Social Psychology Bulletin, s. 227-232.
- Çalık, M. (2023). Sanat Terapisi Odaklı Grupla Psikolojik Danışmanın Çocukların Sosyal Duygusal Becerilerine Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı Doktora Tezi, Ankara, s. 47-48.
- Damasio, A. R. (1994). Descartes'ın Yanılgısı - Duygu, Akıl ve İnsan Beyni .
- Demir, V., & Yıldırım, B. (2017). Sanatla Terapi Programının Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Depresyon, Anksiyete ve Stres Belirti Düzeylerine Etkilliliği. Ege Eğitim Dergisi, s. 314.
- Deniz, D. C. (2021). Cesur Sorular. Hayat Yayınları.
- Dökmen, Ü. (2000). Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak, Gelişmek ve Uzlaşmak. Sistem Yayıncılık.
- Eracar, N. (2013). Sözdən Öte (s. 11). 3P Yayıncılık.
- Geçen, F. & Yakın, G. "Sanat ve Terapi". Sanat Alanları ile A'dan Z'ye Sanat. ed. Fahrettin G. & Ahmet A. 639-655. Ankara: Gece Kitaplığı, 1.. Basım, 2021.
- Geçtan, E. (2002). İnsan Olmak. Metis Yayınları.
- Gençel, Ö. (2006). Müzikle Tedavi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 697-706.
- Goleman, D. (2000). Duygusal Zeka.
- Gombrich, E. (1950). Sanatın Öyküsü.
- Görünmez, M. (2006). Bağlanma Stilleri ve Duygusal Zeka. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gross, J. (1999). Duygu Düzenleme: Geçmiş, Bugün, Gelecek. s. 551-573.
- Güner, O., & Dinçer, N. (2021). Sanat Terapisine Kısa Bir Bakış, Dışavurumcu Sanat Terapisi (s. 3). Yenikapı.
- Güner, O., & Dinçer, N. (2023). Sanat Terapisi Nasıl İyileştiriyor, Dışavurumcu Sanat Terapisi (s. 16-17). Yenikapı.
- Habif, V. (2008). Antik Yunan'da Oyunculuk ve Çağdaş Uygulamalar. İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Yüksek Lisans Tezi, s. 15.
- Harman, H. (2022, Eylül). Depresyonda Görsel Sanat Terapisinin Benlik Saygısı Ve Geleceğe Dair Umutsuzluk Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. İstanbul Okan Üniversitesi Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi , s. 41.
- Kuçuradi, İ. (1971). İnsan ve Değerleri.
- Kuran, E. (2022, 3 22). Bir Kuşağı Anlamak Bir Dönemi Anlamaktır. (H. Ç. Kurtkal, Röportaj Yapan)
- Malcolm L. West, & Sheldon-Keller, A. E. (1994). Patterns Of Relating: An Adult Attachment Perspective. New York: Guilford Press.
- May, R. (2013). Delphi Kahini: Bir Terapist. R. May, Yaratma Cesareti.
- Osho. (2010). Yaratıcılık.
- Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sayı 7.
- Öpöz, T. (2017). Spor Veya Sanatla Uğraşan Ergenlerin Duygu Düzenleme Becerileri, Sosyal Kaygı Ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki.
- Parsıl, Ü. (2012). Sanatta Yaratıcılık, An Yayınları.
- Runkel, H. E. (2017). Bağırmayan Anne Baba Olmak. Aganta Yayınları.

- Salderay, B. (2010). Görsel Sanatlar ve Tedavi (Terapi). Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, s. 133-145.
- Samuel, J. (2022). Her Ailenin Bir Hikâyesi Vardır
- Tarhan, N. (2006). Duyguların Psikolojisi. Timaş.
- Tarhan, N. (2015). Duygusal Zekanın Doğuşu. Duyguların Psikolojisi (s. 19).
- Thompson, R. (1991). Duygusal Düzenleme ve Duygusal Gelişim. s. 269-307.
- Yıldırım, M. (2021). Müzikle Tedavi: Tarihi, Gelişimi, Bağımlılıklarda Uygulanışı Ve Türkiye'deki Müzik Terapi Uygulamaları.
- Yıldızhan, E. (2016). Bağlanma Teorisi ve Bağlanma Bozukluklarına Genel Bir Bakış. Anadolu Kliniği , 67.
- Yorulmaz, P. B. (2022). Duygu Düzenlemeye Güncel Bir Bakış: Bağlamsal Faktörler. DergiPark, 196.

BÖLÜM 2

Dışavurumcu Sanat Tedavisi Kapsamında Resim Sanatının Terapötik Etkisi

İnci ALIÇ ÖZASLAN¹

1. Dışavurumcu Sanat Terapisi /Resim Terapi

*“Yüzünüzü görmek için aynayı,
ruhunuzu görmek için sanatı kullanırsınız.”*

George Bernard Shaw

Değişen ve dönüşen dünyamızda insan var olma çabası içerisinde ruhen, zihnen ve bedenen zorlanmaya başlamıştır. Teknoloji ve endüstrinin hızla ilerlemesi, globalleşen dünya ve içinde bulunduğumuz Antroposen Çağı hem insanın hem dünyanın varoluş mücadelesinde büyük çaba harcanmasını gerektirmektedir.

Zorlanan insan dünyada varoluşundan bugüne hayatı idame ettirebilecek motivasyonu bulabilmek için çareler aramış ve değişik sanatsal yaratıları-uygulamaları ile (mağara resimleri, ayinler, müzik, drama, yazı, heykel vd) sosyal ve içsel barışı sağlayarak hayatı anlamlı kılmayı başarmıştır.

2. Sanat Terapisi Etkinliği ve İnsan

Sanatın iletişimde güçlü bir araç özelliği taşıdığı bilinmektedir. Sanatsal ifade ile duygu ve düşünceler görsel olarak iletilebilir. Bedenimiz duygularımızın aynası olduğundan anksiyeteli olduğumuzda ellerimiz terler, görüntüler beyinin farklı bölümlerini etkin hale getirerek duyuları etkiler, kardiyovasküler, nöro-

¹ Uzm. Dr., Ressam, incidur@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-0798-8424

Jung'un düşüncesine göre negatif duygularımız rüyalarda ve bilinçaltında yerleşir kâğıda renk ve sembollerle yansıtılır. 1912 de arkeolog Henri Marchal fovist, surrealist ve kübistlerin çalışmaları ile akıl hastalarının çalışmaları arasında benzerlik olduğunu belirtir.

Fransız Ressam Jean Dubuffet 1945 yılında Art Brut terimi ile ruhsal sorunlar yaşayan kişilerin resimlerini tanımlamıştır. 1976 da Lozan'da Art Brut Müzesi kurulur. 1992 de Rus doktor Roman Borisovich Haykin "Doktor gözüyle akıl hastalarının sanatı" ve "Art Terapi" kitaplarını yayınlamıştır. 1999 yılında Rus Psikiyatrist Aleksandr İvanovich Kapitin "Sanat Terapinin Temelleri" kitabı yayınlanmıştır. Greg Fers "Resmin Gizli Dünyası" isimli kitabında sanat yolu ile uygulanan bu yöntemin hem çocuklar hem yetişkinler için kullanılabileceğini belirtmiştir. Resim sanat terapide kâğıt, renkli kalemler, sanat malzemeleri ve çizim alanı gerektiği, estetik kaygı olmaksızın kişinin kendini sembol ve görsellerle ifade etmesi sağlanır.

Fers'e göre resimlerde hep bir fikir bulunur ve bir resmi analiz etmek için yeterli zaman ayrılmalıdır. Psikolojide resim dilinin kullanılması konusunda Fers'in önerdiği kurallar; resmin temasını anlamak, çizgilerin yatay dikey yönünü değerlendirmek, kalemın basıncını, kâğıdın doğru kullanımını, deformasyon varlığını, yüz ifadelerini, yaşa bağlı değişen resimsel ifadelerin değerlendirmede dikkate alınması gerektiğidir. Otistik çocukların sanat terapisi ile davranış ve algılarında iyileşme olduğu, özellikle sanat malzemeleriyle (boya, oyun hamuru, kağıtlar) yapılan terapilerin daha başarılı olduğu belirtilmiştir. James Charles Castles sağır ve otistik biridir. Resim yaparak, kolaj, görsel ve kartpostallarla kitap denemeleriyle kartondan üç boyutlu sanatsal işler yapmıştır. Psikolojide renklerin kullanım ve anlamının çocuk ve erişkinde farklı olacağı bilinerek değerlendirmede dikkat edilmesi gerekmektedir (Işık, 2013).

Kaynaklar

- AYDEMİR, Dilek. 2011. Sanatın Terapötik (Tedavi Edici) Süreçlerdeki Rolü Ve Çocuk Resimlerini Çözümleme Yöntemlerine Katkısı, Yüksek Lisans Tezi
- BOSTANCIOĞLU, B. 2018. Resim Sanatı Terapisinin Madde Bağımlısı Gençlerin Sosyal Uyumlarına Etkisi, Sanat ve Tasarım Programı Doktora Tezi.
- GEÇEN, E, YAKIN, G. (2021) "Sanat ve Terapi". Sanat Alanları ile A'dan Z'ye Sanat. ed. Fahrettin G. & Ahmet A. 639-655. Ankara: Gece Kitaplığı, 1. Basım.
- İŞİK, Sevdâ. 2013. Art-Terapi Yönteminde Resimsel Dilin Kullanımı Ve Anlatım Biçimlerinin Yorumlanması, Resim Ana sanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

- MALCHIODI, Cathy A., Handbook of Art Therapy, The Guilford Press a Division of Guilford Publications, Inc., 2003
- ÖZ ÇELİKBAŞ. E., 2019. Dışavurumcu Sanat Terapisi. Safran Kùltür ve Turizm Araştırmaları Dergisi 2019, 2(1): 20-37
- ÖZ ÇELİKBAŞ. E. 2022. Mandala Terapisi ile Őifalanma: Jung ve Çok Kùltürlü Bir Sanat Terapisi Yaklaőtımı. Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakùltesi Dergisi
- ÖZ, ÇELİKBAŞ. E. 2024. Sanat Terapisi: Sanat Terapisinde Temel Kavramlar. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık
- ÖZDEMİR, M. 2019. Plastik Sanatlar ve Psikoloji İlişkisi: Resim Sanatının Psikoterapide Kullanımı, Plastik sanatlar anabilim dalı. Yüksek lisans tez
- PARSIL, Ü. (2012): Sanatta Yaratıcılık, An Kitap, İstanbul.
- [https://https://en.wikipedia.org/wiki/John_Callahan_\(cartoonist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/John_Callahan_(cartoonist))

BÖLÜM 3

Sanat Terapisi ve Resim Analizi

Elif Şule ŞANLI¹

Giriş

Sanat, çoğu zaman karşımıza müzelerde veya galerilerde sergilenen estetik bir eser formunda sunuluyor olsa da sanatın kişisel farkındalık, anlam arayışı, kişisel gelişim, motivasyon ve iyi oluş hali üzerinde yadsınamaz etkileri vardır (Malchiodi, 2007). Sanat doğası gereği güvenli bir limandır ve bireylerin içerisindeki yaratıcı potansiyeli dışa vurmasını sağlayarak psikolojik dayanıklılığı ve esnekliği destekler. Sanat, kişilerin iç dünyasından dış dünyaya doğru psikolojik süreçleri hareket ettirerek bireylere farkındalık sağlar, yönlendirir, cesaretlendirir ve onarır (Eracar, 2013). Bir diğer deyişle, insan organizmasının yaratıcı faaliyetlerde bulunması, yaratıcılığın kendi doğasından gelen terapötik bir etki sunar. Temeli sanatın koruyucu, iyileştirici ve terapötik özelliğine dayanan sanat terapisi ise kişinin bilinçdışında yer edinen duyguları, düşünceleri, korkuları, arzuları, istek ve ihtiyaçları bir uzman eşliğinde sanat yoluyla dışa vurması olarak tanımlanabilir. Ayrıca, sanat terapisi klinik uzmanlar tarafından bilişsel davranışçı, psikodinamik, gestalt ve varoluşçu yaklaşım gibi çeşitli ekollerdeki terapi süreçlerine entegre edilebilir. Sanat terapisi, çocuk-ergen, yetişkin ve yaşlı danışan gruplarıyla; bireysel veya grup olarak çalışılabilir. Bu terapi yönetiminde resimden yaratıcı dramaya kadar sanatın farklı dallarından; kil, boya (akrilik, suluboya, kuruboya vb), renkli kağıtlar, çeşitli yüzeyler (tuval, ahşap, kâğıt) gibi medyumlar kullanılabilir. Biz bu bölümde ağırlıklı olarak resim sanatının sanat terapisinde kullanımı üzerinde duracağız.

¹ Psk., Psikolog & Ressam info@elifsulesanli.com, ORCID iD: 0009-0005-3078-1578

lendirme ve iyi oluş hali üzerinde bir dizi etkisi vardır. Bu bölümde sanatın kendine özgü dilini kullanarak ifade etme sürecinin, bireylerin duygusal ve zihinsel iyilik hallerine nasıl katkı sağladığı üzerinde durduk. Ayrıca, resimlerin incelenmesi ve psikanalitik açıdan yorumlanması, özellikle çocuk resimleri bağlamında düşündüğümüzde içsel dünyamızın derinliklerine ulaşmamıza ve iç dünyamızı anlamlandırmamıza yardımcı olabilir. Bu bağlamda, sanat terapisi ve resim analizi, ruhsal sağlık profesyonellerinin ve bireylerin duygusal iyilik hali ve kendini keşfetme süreçlerinde önemli bir rol oynar.

Kaynaklar

- Eracar N. (2013). *Sözden Öte Sanatla Terapi ve Yaratıcılık*. İstanbul 3P Yayıncılık.
- Geçen, F. (2018). *Çocuğun Gelişim Basamaklarına Göre Figürleri Ele Alma Biçimleri*. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi , 5 (10), 60-83.
- Hacıosman, B. (2023) *Çocuk resimlerinin pedagojik ve Psikanalitik açıdan değerlendirilmesi*. Üretimhane, İstanbul
- Hampden-Thompson, G. & Galindo, C. (2017). School–family relationships, school satisfaction and the academic achievement of young people. *Educational Review*, 69 (2), 248-265. Doi: 10.1080/00131911.2016.1207613
- Karimova, H., (2017, 24 December). *The emotion wheel: what it is and how to use it*. Positivepsychology.com. <https://positivepsychology.com/emotion-wheel/>
- Kline, B. R. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling* (Second edit). NY: The Guilford Press.
- Liebmann, M., & Weston, S. (2015). *Art therapy with physical conditions*. Jessica Kingsley Publishers.
- Malchiodi, Cathy A. *The Art Therapy Sourcebook*. New York: McGraw-Hill, 2007. Print. (P:1-22)
- Nal, M. (2018). *Hastanelerde acil yardım ve afet yönetimi*. Ankara: Akademisyen Kitabevi

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1:** Lebedeva, L. (2021). *Sanat terapisi ve projektif tekniklerdeki şekil ve simgeleri yorumlama ansiklopedisi*. (Onuncu basımdan çeviri). Nobel Yayıncılık
- Görsel 2:** Karimova, H., (2017, 24 December). *The emotion wheel: what it is and how to use it*. Positivepsychology.com. <https://positivepsychology.com/emotion-wheel/>
- Görsel 3:** Elif Şule ŞANLI
- Görsel 4:** Elif Şule ŞANLI
- Görsel 5:** Elif Şule ŞANLI
- Görsel 6:** Elif Şule ŞANLI
- Görsel 7:** Elif Şule ŞANLI
- Görsel 8:** Elif Şule ŞANLI

BÖLÜM 4

Gerçek Kendilik ve Sanatsal Yaratıcılık Üzerine

Özlem SERPEN¹

Giriş

Kendilik veya kendilik psikolojisi, Kohut tarafından geliştirilmiş kavramlar olup, bir çekirdek kişiliği sembolize eder. Kohut' göre, bu birim kişinin doğuştan getirdiği, aynı zamanda çevrenin etkisiyle şekil alan bir yapıdır. Kendiliğin içinde bireyin potansiyelleri, yetenekleri, idealleri ve bütün yaşantısının onda ki yansımaları yer alır (Kohut,1977). Gerçek kendilik terimi, normal, sağlıklı, intrapsişik kendilikle nesne temsilleri ve onlara bağlı ortaya çıkan duygulanımları anlatmak için kullanılmaktadır. Gerçek kendilik, kendiliğin özgün ya da bireyleşmeye yönelik isteklerini yaratıcı bir şekilde anlamak ve hayata uyarlamak, ego ile beraber, kendilik saygısının bağımsız bir şekilde düzene girmesi için gereken uyum ve savunmalar için işlevsel bir kaynaktır (Masterson).

Winnicott'a göre; "Gerçek kendilik, özgün ve otantik oluş ve şahsi fikrin kaynağı olan teorik pozisyondur. Doğal davranış, gerçek kendiliğin aktive olmuş halidir. Yalnızca gerçek kendilik yaratıcı bir biçimde var olabilir ve gerçek hissedebilir" (Winnicott,1965).

Jahoda'nın (1950) sağlıklı kişilik tanımı da gerçek kendilik anlamını karşılar. "Etrafını aktif bir biçimde yönetebilen ve belli bir seviyede kendini ortaya koyabilen birey hem dış dünyayı hem de kendini doğru bir biçimde duyumsayabilir."

¹ Psikoterapist, İstanbul Kent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bölümü, ozlemserpen@gmail.com, ORCID iD: 0009-0005-3291-4127

Görsel 3: Camille Claudel, *The Mature Age*. (<https://www.loveinartsz.com/>)

Sonuç

Gerçek kendilik, bireyin psikolojik gelişimi, değişimi ve dönüşümü için hayati bir öneme sahiptir. Sanatsal yaratıcılık, bireyin bilinç ve bilinçdışını keşfetmesi, var olan intrapsişik materyalleri ortaya koyması için katalizör görevi gören terapötik bir araçtır. Bu terapötik süreç, bireyin parçalanmış kendiliğini bütünlüştürmesine, içsel çatışmalarını anlamasına ve anlamlandırmasına, biricik istek ve ihtiyaçlarına temas etmesine, doyumlu bir hayat yaşamasına katkı sağlar.

Kaynaklar

- Atwood, G.E. The Pursuit of being the life and thought of Jean Paul Sartre. *Psychoanalytic Review*, 70, Summer 1983.
- B Cooper. (2008) Camille Claudel: Trajectory of a psychosis. *J Med Ethics; Medical Humanities*.
- Erdoğan, Ö. (2018) (10.Basım).*Dahiler ve Aşkları*. İkaros Yayınları. İstanbul
- Geçen, F., & Parsil, Ü. (2020). Yaratıcılık Ve Özel Eğitimli Çocukların Sanat Eğitimi Yoluyla Yaratıcılıklarının Geliştirilmesi. *Pearson Dergisi* , 5 (7), 372-380.
- Masterson, J.F. (2014). (1.Basım). *Gerçek Kendilik Gelişimsel Kendilik ve Nesne İlişkileri Yaklaşımı*. Psikoterapi Enstitüsü Yayınları. İstanbul
- Masterson, J.F (2008). *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları Klinik Bir Bütünlüştürme*. Litera Yayınları. İstanbul

- Masterson, J. (1981) Narcisitic and Borderline Disorders : An Integrated Developmental Approach, New York : Brunner/ Mazel.
- Jahoda, M. (1950). Toward a socia psychology of mental health. Symposium on the healty personality: Supplement II. Problems of Infancy, Childhood. Transactions of Fourth Conference, March.
- Kohut, H. (1977). The Restoration of The Self. N.y : International Universities Press. New York,
- Stang, R. (1977) Edward Munch. Abbeville Press, . New York
- Sartre, J.P.(1964) Sözcükler, Can Yayınları. İstanbul
- Sartre, J.P. (2014) (6.Basım). Varlık ve Hiçlik. İthaki Yayınları. İstanbul
- Winnicott, D.W. (1971) (4.Basım). Oyun ve Gerçeklik. Metis Yayınları. İstanbul
- Winnicott, D. W. (1960'a). The maturational processes and the facilitating environment: studies in the theory of emotional development M. M. R. Khan (Ed.) , The theory of the parent- infant relationship (ss. 37-55). London: Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis.
- Winnicott, D. W. (1960b). The maturational processes and the facilitating environment: studies in the theory of emotional development M. M. R. Khan (Ed.) içinde, Ego distortion in terms of true and false self (ss. 140-152). London: Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis. Winnicott.
- Winnicott, D. W. (1962). The maturational processes and the facilitating environment: studies in the theory of emotional development M. M. R. Khan (Ed.) içinde, Ego integration in child development (ss. 56- 63). London: Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis.
- Winnicott, D.W (1968b). La Schizophrenie infantile en termes d'echec d'adaptation. Recherches (Özel Sayı: Enfance alienee, II,) Aralık. Paris.
- Görsel Kaynaklar**
- Görsel 1:** <https://www.edvardmunch.org/by-the-death-bed.jsp>
- Görsel 2:** <https://cdn.britannica.com/76/9476-050-6661C2E1/photograph-Jean-Paul-Sartre-Gisele-Freund-1968.jpg>
- Görsel 3:** <https://www.loveinartsz.com/cagin-otesinde-bir-heykeltiras-camille-claudel/>

BÖLÜM 5

Psikoanaliz Ve Freud Kesişiminde Salvador Dali Resimleri

Burhan YALÇIN ¹

Ümit PARSIL ²

Giriş

20. yüzyılın en önemli kuramlarından biri olan psikanaliz, Sigmund Freud'un bilinçsizce geliştirdiği, bireyin iç dünyasına ilişkin çözümlemelerinde sanatçıları etkilemiştir. Freud, mantık ve mantığın hayatımızda önemli faktörler olmadığını ve hayatımızın hiçbir rasyonel denetleyiciye sahip olmayan bilinçdışı güçler tarafından kontrol edildiğini savunur. Bu hayatımızın ilk adımı olarak kabul edilir. Psikanalizin sanatta en yakın ilişki içinde olduğunu ve neredeyse gündelik yaşamımıza kadar etkilediğini açıkça görmekteyiz. 19. Ve 20. Y. yılda sembolistler, dışavurumcular ve en çok gerçeküstücüler tarafından yoğun olarak kullanılan psikanalitik düşünce bireyin derinliklerine inerek çözümlemeyi amaçlayan bir disiplin olarak görebiliriz. Psikanalizin insanın öz farkındalığı ve kendini tanımlaması üzerinde derin bir etkisi vardır.

Psikanalizin diğer adı olan ruh analizi, insanlarda görülen psikolojik sorunların tedavisinde bir yöntem olarak kullanılsa da sanat, edebiyat, sosyoloji gibi insanı ilgilendiren diğer alanlarda da değer kazanmaktadır. Freud'un bakış açısına göre insanın bilinçaltındaki gerçekleşmemiş arzular ve arzular rüyalar aracılığıyla ifade edilir. Ortaya çıkan görüşler, insan davranış bozukluklarının tedavisinde psikanalitik yöntemlerin popüleritesini artırdı.

¹ Sanatta Yeterlilik Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, burhanyalcin02@gmail.com, ORCID iD: 0009-0008-2838-9595

² Öğr. Gör., Adıyaman Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü., umitparsil@adiyaman.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-1901-5400

sanatçıların bildiği bir yer çünkü onları da etkilemiş. Bu bağlamda Lacan'ın psikanaliz ve sanat ilişkisine ilişkin teorisinden hareketle gerçekleştirilen çalışma ve incelemeler sonucunda renk, biçim, ışık, gölge, konu, kompozisyon, hareket vb. gibi önemli anlayışlara ulaşılmıştır. Çalışma yapılmış ve gösteren elde edilmiştir. Eserde yer alan, sanatçının bilinçdışının bir yansımasıdır. İmaj ile benlik arasındaki ilişki, arzu ile kanun arasındaki çatışma, insanın manevi dünyasını şekillendirir ve eserlerine yansır. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Psikanaliz insanları anlamaya çalışırken, sanat da onları açıklamaya çalışır.

Kaynaklar

- Akot, B. (2010). Freud'un Rüyâ Yorum Metodu. *Dinbilimleri akademik araştırma dergisi*, 213, 235.
- Alicavuşoğlu, E. (2012) psikanaliz, freud ve sanat. *Sanat tarihi yillığı* (20), 1-16.
- Altuner, H. (2020). Sürreal resimde kadın imgesi. *Ekev akademi dergisi* (82), 151-172.
- Ayas, K. (1949). Dinde İlimde Rüyâ ve Rüyâ Tabirleri, Raşit Bütün Matbaası, II. Baskı, İst., s. 20.
- Çelebi, İ. (1996), İslâm İnancında Gayb Problemi, MÜİFV.Yay., İst. s. 14.
- Çetindaş, D. (2021). Psikanaliz, Rüya ve Roman. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2859-2915. <https://doi.org/10.34083/akaded.102279>
- Demirarslan, D., & Demirarslan, O. (2021). Salvador Dali, Sürrealizm ve Mobilya. *Mimarlık ve Yaşam*, 6 (2), 735-766. <https://doi.org/10.26835/my.949465>
- Descharnes, Robert Gilles Néret, Dali, London, Taschen, 1997, s. 153.
- Erhat, A. (2012). Mitoloji sözlüğü. Remzi Yayınları.
- Evrar, A. (2018). Bir düşünme biçimi olarak psikanaliz. *ViraVerita E-Dergi*, (7), 56-76.
- Freud, S. (1978) Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi, çev. Ali Seden Altın Yay., İst., s. 180.
- Freud, S. (2016). Bastırma ve bastırılanın geri dönüşü. (Kasap, O. Çev.), Telos Yayınları.
- Holland, N. N. (2002). Psikanaliz ve Shakespeare, (Karaçam, Ö. Çev.) Gendaş Yayınları
- Henri, B. (1989) Zihin Kudreti, çev. Miraç Katırcıoğlu, MEB Yay., İst., s. 134.
- Lynton, Norbert, (1991) Modern Sanatın Öyküsü, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 189.
- Özen, Ö. (2020). Psikanaliz ve Edebiyat: İki Terapötik Yoldaş. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6 (1), Yaz, s. 9-16.
- Richard, Lionel, (1984) Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 270.
- Passeron, Rene, (1996) Sürrealizm Sanat Ansiklopedisi, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 169.
- Sigmund Freud-Gustave Jung-Alfred Adler, (1981) Psikanaliz Açısından Edebiyat, çev.: Selahattin Hilav, Dost Kitabevi Yay., II. Baskı, Ankara, s. 77.
- Sigmund Freud, (2020) Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış, İstanbul (3) s. 1-142.
- Somuncu, S. (2009). "Rüyadan inşa edilen kurmaca", Hece Öykü, S. 36.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1: <https://www.pivada.com/salvador-dali-antropomorfik-dolap-1936>
- Görse 2: <https://tr.pinterest.com/pin/66217056991111342/>
- Görse 3: <https://www.pivada.com/salvador-dali-yanan-zurafa-1937>
- Görse 4: <https://tr.painting-planet.com/buyuk-masturbator-salvador-dali/>
- Görse 5: <https://belongcinema.wordpress.com/2009/08/01/zoomsalvador-dali/>
- Görse 6: <https://www.papgift.com/bellegin-azmi-tablosu-ve-hikayesi/>
- Görse 7: <https://wikioo.org/tr/paintings.php?refarticle=5ZKEPY&titlepainting=The%20Madonna%20of%20Port%20Lligat&artistname=Salvador%20Dali>
- Görse 8: <https://www.nouart.net/salvador-dalinin-en-unlu-10-eseri/>

BÖLÜM 6

Adana Sanat Eğitimcileri Çalıştayı ve Öğretmenlerin Etkinliğe İlişkin Görüşleri

*Sinem ALPASLAN*¹
*Abdulgafar TERZİ*²
*Ramazan BALTACI*³

Giriş

Bu araştırmanın amacı çalıştayı hedeflerine ulaşıp ulaşmadığının, mesleki ve sanatsal gelişime ne derece katkı sağladığının tespitini yaparak; sanat eğitimi alanına yönelik planlanacak benzer etkinliklerin içeriğinin geliştirilmesi ve faydalılığını artıracak çıkarımlar sağlanmasıdır.

“Çocukların sanat etkinlikleri ile ilgili deneyim elde etmeleri yetişkinlerin onların gelişim ve öğrenmelerindeki rehberliğe bağlıdır” (Ulutaş ve Ersoy, 2005, s. 3). Dolayısıyla görsel sanatlar öğretmenin/sanat eğitimcisinin öğrencisine gerekli rehberliği yapacak yetkinlikte olduğu kabul edilir. Öğrenmenin sınıf ortamında da olsa bireysel bir eylem olduğundan yola çıkılarak, sanat eğitiminin öğretimi için normal şartlarda lisans döneminde gerekli formasyon ve sanat alanında eğitilen öğretmen adaylarının, alana yönelik yetkinliği de bireyseldir ve değişkenlik gösterir. Zaten yenilikçi öğrenme metotları da bireyselliği destekler niteliktedir, esnek düşünebilme, özgün ve akıcı olma, dolayısıyla sorun çözebilme becerisinin yaratıcılığın temelinde yatmakta (Parsıl: 2012:

¹ Dr., Görsel Sanatlar Öğretmeni, Adana Şehit Cafer Kaşan Anadolu Lisesi, sinem_alpaslan_@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-1392-1231

² Görsel Sanatlar Öğretmeni, Adana Hümeysra Ökten Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, terzigaffar@gmail.com, ORCID iD: 0009-0008-7847-7171

³ Görsel Sanatlar Öğretmeni, Adana Bilim ve Sanat Merkezi, ramazanbaltaci.art@gmail.com, ORCID iD: 0009-0000-1521-5029

Derslerde kullanılmak üzere etkili yöntem ve tekniklerin kullanıldığı,

Mesleki anlamda kişileri yeterli derecede etkin kılabilecek bu tip organizasyonların artırılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Ayrıca çalıştay esnasında gelen geri bildirimler çalıştayın görünürlüğünün yeterli derecede olmadığı ve bu amaçla farklı branşlardan öğretmenlerin çalıştaydan haberdar olmadıklarını göstermiştir. Bu amaçla bir sonraki çalıştayda görünürlüğün artırılması için önlemlerin alınması gerektiği ve gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar verilmiştir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun çalıştayın, kişisel ve mesleki gelişimlerine katkı sağladığını belirtmesi memnuniyet verici bir sonuç olup ilerleyen süreçte geliştirilerek devam ettirilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

- ALPASLAN, S. (2021). *Türkiye’de Görsel Sanatlar Dersi*. İzmir: Duvar Yayınları.
- BALABAN, J. (2008). Designing Motivational Learning Systems In Distance Education, *Turkish Online Journal of Distance Education*, 9(3), 149-161.
- CANSOY, R. (2018). Uluslararası Çevrelere Göre 21. Yüzyıl Becerileri ve Eğitim Sisteminde Kazandırılması, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 3112-3134.
- DECI, L. E. ve diğerleri (1991). Motivation and Education: The Self-Determination Perspective, *Educational Psychologist*, 26 (3-4), 325-346.
- DOYMUŞ, K. ve diğerleri (2005). İşbirlikçi Öğrenme Yöntemi Üzerine Derleme: I. İşbirlikçi Öğrenme Yöntemi Ve Yöntemle İlgili Çalışmalar, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 59-83.
- EDEER, Ş. (2004). Sanat Eğitiminde Disiplinlerarası Yaklaşım, *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 78-84.
- HANUSHEK, E. A. ve diğerleri. (2011). General Education, Vocational Education, and Labor-Market Outcomes Over The Life-Cycle, *Nber Working Paper Series*, Working Paper 17504, 1-30.
- KILIÇ, H. (2015). *İlköğretim Branş Öğretmenlerinin Bireysel Yenilikçilik Düzeyleri ve Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, Denizli.
- MARKOVIĆ, M. R. ve Markovic, D. (2012). A New Model of Education: Development of Individuality through the Freedom of Learning, *Eruditio e-Journal of The World Academy of Art & Science*, 1(1), 97-114.
- ÖZCAN, A. S. (2018). Çokkültürlülük Bağlamında Türkiye’nin Suriyeli Öğrencilere Yönelik Eğitim Politikası, *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 17-28.
- PARSIL, Ü. (2012). *Sanatta Yaratıcılık*, An Kitap, İstanbul.
- SARAÇ, H. (2017). Türkiye’de Okul Dışı Öğrenme Ortamlarına İlişkin Yapılan Araştırmalar: İçerik Analizi Çalışması, *EKUAD Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 60-81.
- ULUTAŞ, İ. ve Ersoy, Ö. (2004). Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitimi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(1), 1-12.
- <https://www.entrepreneurscollective.biz/glossary/workshop/> (Erişim Tarihi: 13.03.2024)

BÖLÜM 7

Sanatın İyileştirici Yönünün Tasarıma Yansıması: Yayoï Kusama Örneği

*Itır ARAT*¹

Giriş

Tarih öncesi çağlarda ilk mağara resimleriyle çevrelerini ve doğayı keşfeden insanlar, yavaş yavaş kim olduklarını ve neye ihtiyaç duyduklarını anlamaya başlamıştır. İnsanlık, kavramların adını bile bilmeyen bir grup insandan, her şeyin adının, sınırlarının ve tanımının olduğu bir kültüre evrildi. Günümüzün belirlenmiş ve çerçevelenmiş yaşam koşullarının sonuçlarını da bu çerçevede tartışmak mümkün olduğu gibi, sosyal, kültürel veya psikolojik yönlerin insanlar üzerindeki etkilerini de tartışmak olanaklıdır.

İnsan üzerinde en güçlü etkilere sahip alanlardan biri olan sanat, aynı zamanda insana özgü ve evrilebilme özelliğine sahip bir olgudur. Bireylerin bilincinde oldukları ya da olmadıkları düşünce ve duyguların maddi bir imgeye dönüşme süreci bu fenomenal gerçeklik olarak bilinir ve zamanın başlangıcından beri var olmuştur (Gombrich, 2004:3).

Şekillendirme, rahatlatma, yaşama amaç kazandırma ve insanın varoluşunu kolaylaştırma kabiliyeti nedeniyle sanat, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Doğanın verilerini organize etmek, onları yeni üretim eylemleri yaratmak için kullanmak ve şekillendirmek insanlara özgü özelliklerdir. Çünkü insan ürettiği sürece kendine alan inşa eder, onu büyütür ve çevresini daha derinlemesine anlama şansına sahip olur (Kandinsky, 1993:64)

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, iarat@eskisehir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9311-8072

di refahları için kullanabilirler. Bu bağlamda, sanatın iyileştirici nitelikleriyle insanlar ve evren için tedavi edici bir ilaç olduğu söylenebilir.

Sanat, psikolojik sağlığı ve bireyin iyileşme sürecini büyük ölçüde geliştiren bir kavramdır. Küçük yaşlardan itibaren hayatın iniş çıkışlarından ve yaşadığı travmalardan etkilenen Yayoi Kusama'nın hayatta kalmak için başvurduğu yol sanat olmuştur. Kusama'ya terapötik süreç olarak hizmet eden sanatın iyileştirici potansiyelinden hem sanatçının kendisi hem de izleyici yararlanmaktadır. Çünkü Kusama, yalnız sanat eseri üretmekle kalmamış aynı zamanda yaptığı iş birlikleriyle sanatını insanların ulaşabileceği tasarımlara da dönüştürmüştür. Sanatçı, terapötik sanatı aracılığıyla izleyicilere ve diğer sanatçılara kendi dünyasından bir bakış sunmaktadır.

Psikolojik olarak rahatsızlıklar yaşadığı halde üretim yapabilmesi ve yaratıcılığını dışa aktarması Kusama'yı diğerlerinden ayıran bir özelliktir. Çalışma kapsamında sanatın farklı alanlarında çalışmalar yaptığı tespit edilen Kusama, aynı zamanda tasarımda da iyi bir noktaya gelmiştir. Kusama'nın moda ile yakından ilişkili alanlarda, çoğu iş birliğine dayalı tasarımlar yaptığı bilinmektedir. Sanatçının, kendi sanatından ve üslubundan yola çıkarak çalıştığı tasarım alanları; giysi tasarımı, aksesuar tasarımı, vitrin tasarımı - iç mekan tasarımı- yerleştirme ve illüstrasyon olmak üzere dört temel başlıkta gruplandırılmıştır. Kusama'nın, sanatın iyileştirici gücünden yararlanarak sanat ve tasarım birlikteliğinden oluşan bir tasarım anlayışıyla üretimlerini sürdürdüğü sonucuna varılmıştır.

Kaynaklar

- Arat, I. (2023). Sanatsal Sorgulama Kapsamında Çağdaş Sanat ve Keçe Sanatı İlişkisinin Tekstil ve Moda Tasarımına Yansımaları, Sanatta Yeterlik Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta.
- Capacchione, L. (2017). Sanat Terapisiyle İyileşmek, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çelikbaş, E. Ö. (2020). Sanatın İyileştirici Gücü: Terapötik Sanat ve Yayoi Kusama, Jshsr-Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences, 7, 51, 565-572.
- Çelikbaş, E. Ö., Arat, I. (2022). Sanat Terapilerinde Yaratıcı Sosyal Rehabilitasyon Örneği: Öz Şefkatli Farkındalık Çalışmaları Uksek, 5th International Culture, Art and Literature Congress, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye.
- Eracar, N. (2021). Sözen Öte Sanatla Terapi ve Yaratıcılık, Ankara: Nobel Yayın.
- Geçen, F., Yakın, G. (2021) "Sanat ve Terapi". Sanat Alanları ile A'dan Z'ye Sanat. ed. Fahrettin G.
- Gezgin, U. B. (2021). Psikolojiden Sanata Doğru: Sanat Psikolojisi ve Ötesi, Ankara: Töz Yayınları.

- Gombrich E.H. (2004). Sanatın Tüm Öyküsü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Goodman, R. (1998). Talk, Talk, Talk, When Do We Draw, American Journal of Art Therapy, 37(2), 39-49.
- Johnson, D. (1987). The Role of the Vreative Arts Therapies in the Diagnosis and Treatment of Psychological Trauma, The Arts in Psychotherapy (14), 7-13.
- Kandinsky, V. (1993). Sanatta Zihinsellik Üstüne. (Çev. Tevfik Duran). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kıran, H. (2013). Puantiyeli Sonsuzluğun Obsesif Sanatçısı: Yayoi Kusama, Sanat ve Tasarım Dergisi, 4. 4, 117-126.
- Koçak, Ç., Ataseven, S. Y. (2021). Çağdaş Sanat, Moda Ve Yenilik Bağlamında: Yayoi Kusama, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(2), 64-78.
- Kramer, E. (1977). Art Therapy With Children. New York: Schocken Books.
- Lebedeva, L. (2022). Sanat Terapisi ve Projektif Tekniklerdeki Şekil ve Simgeleri Yorumlama Ansiklopedisi, Ankara: Nobel Yayın.
- May, R. (2007). Yaratma Cesareti (A. Oysal Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Naumburg, M. (1966). Dynamically Oriented Art Therapy: Its Principles and Practices, New York: Grune and Stratton.
- Örnek, N. (2016). Yayoi Kusama: Sınır Tanımayan Obsesyon. Tempo Mag Online Dergi. <http://www.tempomag.com.tr/detail/yayoi-kusama-sinir-tanimayan-obsesyon>.
- Rubin, JA. (2016). Approches to Art Thearapy: Theory and Techique, New York: Sources & Resources, Routledge.
- Soysal Acar A.Ş., Coşkun Düzakın, S. (2020). Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Bir Eğitim Modeli Olabilir mi?, Ankara: Nobel Yayın.
- URL 1.<https://www.sanatlaart.com/yayoi-kusama-kimdir-hayatina-ve-eserlerine-bir-bakis/>
- URL 2. <https://hodrimeydan.net/2023/01/13/pariste-japon-sanatci-yayoi-kusama-firtinasi-esiyor/>
- Görsel Kaynaklar**
- Görsel 1.**<https://www.modernamuseet.se/stockholm/sv/utstallningar/yayoi-kusama/biografi/>
- Görsel 2.**<https://jareckiworld.tumblr.com/post/160873819265/yayoi-kusama-lewis-carroll-alices-adventures>
- Görsel 3.**<https://www.dezeen.com/2023/01/20/collaborations-projects-yayoi-kusama/#>
- Görsel 4.**<https://www.elle.com/uk/fashion/trends/a42414947/the-art-of-fashion-louis-vuitton-yayoi-kusama-elle-international/>
- Görsel 5.**<https://dbltkeboutique.com/blogs/the-blog/louis-vuitton-pays-homage-to-yayoi-kusama>
- Görsel 6.**<https://dbltkeboutique.com/blogs/the-blog/louis-vuitton-pays-homage-to-yayoi-kusama>
- Görsel 7.**<https://www.dezeen.com/2012/08/30/louis-vuitton-kusama-concept-store-at-selfridges/>
- Görsel 8.**<https://www.dezeen.com/2023/01/20/collaborations-projects-yayoi-kusama/>
- Görsel 9.**<https://hodrimeydan.net/2023/01/13/pariste-japon-sanatci-yayoi-kusama-firtinasi-esiyor/>
- Görsel 10.**<https://www.modernamuseet.se/stockholm/sv/utstallningar/yayoi-kusama/biografi/>
- Görsel 11.**<https://www.dezeen.com/2023/01/20/collaborations-projects-yayoi-kusama/>
- Görsel 12.**<https://jareckiworld.tumblr.com/post/160873819265/yayoi-kusama-lewis-carroll-alices-adventures>

BÖLÜM 8

Sanatta Lacancı Psikanaliz Yaklaşımı ve Bedenin Sınırları Üzerine Bir Sanatçı Örneği: Marina Abramovic

Ahmet Göktuğ KILIÇ¹

Abdulmusa YÖNYOL²

Giriş

Bir birey olarak yeryüzüne gelmekle birlikte toplumla entegre biçimde yaşamaya çalışan insanoglu, dünyaya geldiğinden beri çevrenin estetik, etik ve sosyal değerlerini içselleştirmekte ve buna uyumlu bir şekilde yaşamaya çalışmaktadır. Kişinin bu uyum sağlama isteği bazen bastırılmış duygularından ve bilinç dışından kaynaklanan davranışlardan gelmektedir. Bu çabayla birey, kendini ifade edebilmenin ve toplumun kararlaştırdığı sınırların ötesine geçebilmenin yollarını aralar. Bu bağlamda bireyin duyguları psikoterapide farklı anlamlar bulma yolunu açmıştır. Esas olarak psikoloji alanında ele alınan bu sorun, sanatın içine entegre edilerek sanat psikoterapisi adı verilen bir araştırma alanı doğurmuştur. Dolayısıyla Freud'un psikanalitik teorisi bu alana dikkat çekebilir. Çünkü Freud'un psikanaliz teorisi ve deneyleri bu ifadeyi yansıtmaktadır. Aynı şekilde Fransız psikanalist Jacques Lacan da Sigmund Freud'dan sonra psikanalizde en ünlü ve belki de en çok tartışılan isim haline gelmiştir. Sanatın psikolojiyle yakından ilişkili olması ve sanatın iyileştirici etkisinin olması psikanaliz biliminin sanatla ilişkilendirilmesine yol açtığı ve sanat ile düşlem etkinliği arasında yakın ilişkilerin olduğu (Parsıl, 2012: 20) bilinmektedir.

¹ Uzm., ahmetgoktugkalic34@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-2831-789X

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, 23033100006@mersin.edu.tr, ORCID iD: 0009-0009-0620-5246

onaylanmıştır. Bir çok sanatçı bu alanda oluşumlar meydana getirirken benliklerinin dışavurumunu özgürce ortaya koyabilmişlerdir. Dolayısıyla sanatçının kendini ifade edebilmesi ve karşı tarafa mesajını açıkça iletebilmesi için en etkili aracın beden olması da bundan dolayıdır. Kişinin kabullenişleri ve kabullenilmeyişleri beden ile vücut bulmuştur. Bu anlamda performans sanatı, sanatçının bedenini hem bir araç hem de amaç olarak kullanarak sınırları aşmasına ve özgün ifade biçimleri sunmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla Sırp asıllı sanatçı Marina Abramovic 'in sergilemiş olduğu performansları, beden sınırlarını keşfetmek, yaratıcısının içindeki bilinçaltı arzu ve istekleri ortaya çıkarmak ve yeni dünyanın kapılarını sınırlarına kadar zorlamak için yapılmıştır. Sanatçının performanslarını gerçekleştirirken göstermiş olduğu sadist ve mazoşist tavırlar sanatçının bu performansları ortaya koyarken nasıl bir yapıya büründüğünü ya da hissettirmek istediği ile iletmek istediği şey arasındaki keşişimi de ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Marina Abramovic 'in performanslarını ele alırken psikanalize de değinmek yerinde olacaktır. Özellikle psikanaliz ve sanatın birleştiği nokta dikkate alınca bu olağan bir durumdur. Öyle ki sanatın varlığından bu yana sanatçının psikanalitik yapısı ile ilgilenen Freud'un savları birer kanıt niteliğindedir. Aynı şekilde Freud'un düşüncelerinin devamı olan ancak başlı başına bir Lacanyen psikanaliz tavrı J. Lacan tarafından desteklenmekte ve performans sanatında beden ile keşismektedir. Lacan'ın değinmiş olduğu norm değerlerinin altındaki bedenin özgürlüğe kavuşması ve sınırların aşılması, sanatçı ve alıcı arasındaki etkileşimle birlikte oluşuma katılanların, akışkan ve normatif olmayan bir beden tahayyülü üzerine düşünmelerinin yolunu açmıştır.

Kaynaklar

- Addis, M. C. (2020). The Body of Evidence. *Martirio e Performance Art Secondo Marina Abramovic. E | C*, (30), 249-257.
- Antmen, A. (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Batur, M., & Kuyucuk, E. (2022). Performans Sanatı ve Bedenin Sınırları. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 8(1), 44-53.
- Belice, M. (2012). *Resimde Beden Bedende Resim*. (Master's thesis, Güzel Sanatlar Enstitüsü).
- Bostancıoğlu, B., & Kahraman, M. E. (2017). Sanat Terapisi Yönteminin ve Tekniklerinin Sağlık-İyileştirme Gücü Üzerindeki Etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(2), 150-162.
- Derin, Ö. (2021). Yontulmuş Bedenden Performatif Bedene: Sanat ve İktidar Gerilimi. *ViraVerita E-Dergi*, (13), 142-164.
- Erol, E. (2022). Gerçeğin Fantezi İle İmtihanı: Lacancı Psikanaliz Kavramlar Çerçevesinde "Eyes Wide Shut" Filminin Analizi. *International Journal of Communication and Media Research*, 2(2), 76-87.

- Karabaş, P. A., & İşleyen, F. (2016). Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 340-350.
- Kartoğlu, N. U. (2013). Performans Sanatı. *Age*, 123.
- Khan Academy. (2015). Sanat Tarihi: <http://www.khanacademy.org.tr/sosyal-bilimler-ve-sanat/sanat-tarihi-/global-cagdas-sanat/kavramsal-sanat-ve-performans-sanati/marina-abramovic-performans-sanati-nedir-/8991> E. T. 12.02.2021.
- Kerste, J. (2015). Pure Presence; Marina Abramovic En Haar Performancekunst Als Therapie. Kılıç, A. G. (2023). Sanatta Beden Üzerine Bir Çalışma: Performans Sanatı "Marina Abramovic". *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 135-161. <https://doi.org/10.56206/husbd.1230621>
- Lacan, J. (2019). *Yine / Hâlâ*. (çev.) Erşen, M. Metis Yayınları.
- Lynton, N. (1989) *Modern Sanatın Öyküsü*, (Çevirenler: Cevat Çapan Sadi Özis) Remzi Kitabevi: İstanbul
- Martinez, E. H. V., & Demiral, A. (2014). 20. Ve 21. Yy. Da Sanatta Malzeme Olarak Beden; Performans Sanatı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(6), 180-201.
- Özaras, M. E. (2021). Beden Sanatında Fiziksel Acı ve Mazozizm İlişkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(54), 503-514.
- Özinan, E. (2017). Erika Fischer-Lichte'nin Performans Anlayışı İle Marina Abramovic'in Rhythm Serisine Bakmak. *Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi*, 1(1), 11-26.
- Parsil Ü. (2012). Sanatta Yaratıcılık. An Kitap İstanbul.
- Per. M. (2011). 1960 Sonrası Sanatta Kadın Sanatçılar: Yoko Ono ve Marina Abramovic Örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 144-150.
- Pejic, B. (2003). Bedende-Oluş Marina Abramovic'in Sanatında Tinsel Olan Üzerine.
- Racanovic, S. (2017). Da li ce umreti Marina Abramovic?. *SAJ-Serbian Architectural Journal*, 9(2), 163-170.
- Soysal, Ö. (2009). Başlangıçta zevk vardı.... *MonoKL Lacan Özel Sayısı*, 606, 610.
- Şahin, D. (2017). Sanatta Toplumsal Cinsellik Bağlamında Sıra Dışı Performanslarıyla 'Orlan'. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 1(2), 68-77.
- Şenel, E. (2015). Performans Sanatları ve Sanatçının Anlatım Aracı Olarak Beden. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 4(16), 161-182.
- Tuzgöl, K. (2018). Lacanyen Psikanalitik Kuram ve Öznenin Konumu. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(1), 41-53.
- Uğur, S. (2021). *Marina Abramovic'in Türk Performans Sanatına ve Sanatçılara Etkileri*. (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yayan, G. & Gök, T. (2020). Performans Sanatı ve Marina Abramovic. *The Journal of Academic Social Science*, 8(106).
- Yorulmaz, A. (2024). Lacancı Psikanaliz Ve Queer Teori Kesişimselliğinde Beden: Marina Abramovic'in Performans Sanatı ve "Rhythm 0" Örneği. *Beykoz Akademi Dergisi* ("Smursuz: Dünya Yaşamak & Ötesi"), 219-232. <https://doi.org/10.14514/beykozad.1369593>
- Yorulmaz, A. (2019). Lacan'ın Üç Düzeninden Dijital Kültürün Öznesine: Lacanyen Psikanaliz Bağlamında Kimlik, Tanınma ve Sosyal Medya. (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Yıldırım, M. (2010). *Jacques Lacan ve felsefesi*. (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Görsel Kaynaklar**
- Görsel 1.** <https://www.wikiart.org/en/marcel-duchamp/fountain-1917>
- Görsel 2.** <https://www.wikiart.org/en/jackson-pollock>
- Görsel 3.** <https://www.oggusto.com/sanat/sanatci/marina-abramovic-hayati-eserleri-bilinmeyenleri>
- Görsel 4.** <https://wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina>

abramovic

Görsel 5. <https://www.moma.org/audio/playlist/243/3121>

Görsel 6. <https://wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-abramovic>

Görsel 7. <https://wannart.com/icerik/8593-performans-sanatinin-tanricasi-marina-abramovic>

Görsel 8. <https://nl.pinterest.com/pin/31454897370612341/>

Görsel 9. https://www.moma.org/explore/inside_out/2010/03/24/listening-to-marina-abramovic-rhythm-10/

Görsel 10. <https://www.thecollector.com/rhythm-0-by-marina-abramovic/>

Görsel 11. <https://www.thecollector.com/rhythm-0-by-marina-abramovic/>

Görsel 12. <https://faktormagazin.ba/magazin/scena/marina-abramovic-dosla-sam-do-faze-kada-mi-alkohol-cigare-i-droga-nisu-potrebni/>

Görsel 13. <https://ebookcollective.blogspot.com/2013/05/jacques-lacan-ecrits-selection.html>

BÖLÜM 9

Sanat Terapilerinde Travmatik Yaşantılar ile Çalışmak

Serap GÜLEÇ KESKİN¹

Arzu YALÇINKAYA²

Giriş

Sanat “sanatçıların” alanı olarak görülse de sanat, yaşamın kendisinden ayrı değildir; sanat nesnelere yaşamdaki genel işleyişi gösteren parçalardır. Sanat bizlere sanatın insana yardım etme özelliklerini kullanmamıza imkân tanıyarak psikoterapide kullanma yolunu açmaktadır. Sanat, bilinçdışı korkuların, arzuların ve isteklerin sanatsal malzeme ile karşılaşması ve dışa vurulmasıyla birlikte notalardan, resimden, kilden oluşan bir biçime dönüşmesine olanak sağlar. Aristoteles, sanatı ahlaki bir katharsis olarak görür. Psikolog Ley ve Jakob “Sanat psikoterapisinin sözsüz yönünü eşsiz olarak nitelmişlerdir. Son yıllarda Türkiye’de sanat terapisine yönelik ilginin arttığı görülmektedir. Bu sebeple bu kitap bölümünde, travmatik yaşantılara sanat terapisi bakış açısıyla bakmak ve aynı zamanda ruh sağlığı uzmanlarına sanat terapiyi odağına alan bir travma modelini tanıtmak amaçlanmıştır. Sırayla ‘sanat terapisi’, ‘travma’, ‘sanat terapilerinde travmatik yaşantılar ile çalışma’ şeklinde sunulacaktır.

Sanat Terapisi

Sanat terapisi, psikososyal, fiziksel, bilişsel ve ruhsal sağlığını desteklemek, sürdürmek ve iyileştirmek için görsel sanatların ve yaratıcı sürecinin terapötik

¹ Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Psikiyatri Hemşireliği AD., Sanat Terapisti e mail: dr.seraps@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-9109-373X

² Doktora Öğrencisi, Samsun İl Sağlık Müdürlüğü, Sanat Terapisti, 0 23281255@stu.omu.edu.tr, ORCID iD: 009-0007-2166-5190

Kendini kabul:

- » **Amaç:** travmatize birey kabul edilmesi zor olan yaşam olaylarından sonra olumsuz düşünce ve duygularla baş etmek zorunda kalırlar. Bu çalışma ile bu olumsuz yaşam olaylarının neden olduğu duygu ve düşünceleri reddetmeden yok saymadan uzlaşmayı sağlamaktır. Tüm olup bitenleri yargılamalardan uzak bir şekilde kabul etmeyi içerir.
- » **Materyal:** kâğıt ve yazı materyalleri, boya kalemleri
- » **Yönerge:** nefes egzersizleri beden taraması gibi etkinlikler burada ısınma egzersizi olarak yer alabilir. Daha sonra Mevlâna Celalettin-i Rumi' nin 'mîsafirhane' isimli şiiri okunur. Şiirdeki duygu ve neler hissettikleri hakkında kendini açığa vurma yazı çalışması yapılır. Daha sonra dinledikleri şiiri anlatan bir resim yapmaları istenir.

Kaynaklar

- Acar S. Ş. ve Düzakın C. S. (2017). Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Bir Eğitim Modeli Olabilir mi? (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Adrian, H. (1945). Art versus illness: a story of art therapy. American Dance Therapy Association. General questions: What is dance movement therapy? 11/01/19: <https://adta.org/faqs/>
- Arslan Özkan, H., & Bilgin, Z. (2016). Hemşireliğin Felsefi Özü İyileştirici Bakım. Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi, 3(3), 191-200. <https://doi.org/10.17681/hsp.49209>
- Bayram, S., Duman, R. N., ve Demirtaş, B. Üç İnsan, Bir Olay, Üç Farklı Travmatik Deneyim Süreci. Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi, 1(1), 165-182.
- Becker E. (2013). Ölümü İnkâr. Çev. A. Tüfekçi. İstanbul 2013.
- Bostancıoğlu, B., & Kahraman, M. E. (2017). Sanat terapisi yönteminin ve tekniklerinin sağlık-iyileştirme gücü üzerindeki etkisi. Beykoz Akademi Dergisi, 5(2), 150-162.
- Botton A, Armstrong A. Art as a Therapy, The school of Life: Phadion Press Limited, New York. 2008. p.8-63.
- Capacchione, L. Recovery of Your Inner Child: 1st ed. New York: Simon & Schuster; 1991.p.35
- Demir, V (2022). Sanat Terapisi, Temel Psikoloji Kuramları ile Dışavurumcu Sanatın Bütünleştirilmesi. Uygulamaya Yönelik Müdahaleler. 2. Basım. Nobel Yayınevi. Ankara.
- Demir, V. ve Yıldırım, B. (2017). Sanatla Terapi Programının Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Depresyon, Anksiyete ve Stres Belirti Düzeylerine Etkililiği. Ege Eğitim Dergisi (18)1, 311-344.
- Demir, V., & Hızlı, G. (2024). Şizofreni Hastalarında Sanat Terapisi Programının Hastalık Belirti Düzeylerine Etkisi. Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 11(1), 52-72. <https://doi.org/10.31682/ayna.1101134>
- Demir, V., Demir, A., Algedik, P., & Ataseven, E. (2019). Travma sonrası bilişleri azaltmaya yönelik sanatla terapi programının etkisi. International Journal of Social Science, 2(1), 74-89.
- Doğan, R. (2017). Meme kanserli hastalarda ameliyat sonrası resim sanatının umutsuzluk ve yorgunluk üzerine etkisi.
- Eren, N. (2015). Psikiyatride Bakım İçin Sanatın ve Sanat Terapisinin Yeri. Türkiye Klinikleri Psychiatric Nursing-Special Topics, 1(1), 95-104.

- Filiz, Ş. (2016). Sanat terapisinin felsefi boyutları. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 6(1), 169-183.
- Gombrich EH. Sanatın Öyküsü. Çev. Cömert B. İstanbul: Remzi Kitabevi; 1986. p.40- 614
- Göktepe K. A. (2015). Sanat Terapi. İstanbul: Nesil Yayınevi.
- Güney SS, Lundmark DS, Eren N. Mültecilerle psiko-sosyal destek çalışmaları: Dans/hareket terapi ve müzik terapi. Eren N, editör. Ruhsal Bozuklukların Tedavi ve Rehabilitasyonunda Yaratıcı Sanat Psikoterapileri. 1. Baskı. Ankara:Türkiye Klinikleri; 2019. p.72-6.
- Harris DA. Dance/movement therapy Approaches to fostering resilience and recovery among African adolescent torture survivors. *Torture*. 2007;17(2):134-55.
- Herman J. (2017). Travma ve İyileşme. Şiddetin Sonuçları.Ev içi İstismardan siyasi teröre. Çev: Tosun T. Beşinci basım. Literatür Yayınları. İstanbul.
- Karadağ, E., & Özlem, U. G. U. R. (2015). Kanserli hastalarda çok konuşulmayan bir uygulama: Sanat terapisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 142-144.
- Killick K, Schaverien J. Sanat, Psikoterapi ve Psikoz (Çev. B Büyükkal), İstanbul: Yelkovan Yayıncılık, 2003, s.14.
- Lefevre, M. (2004). Finding the Key: Containing and Processing Traumatic Sexual Abuse. *The Arts in Psychotherapy*, 31, 137-152.
- Levine, P.A. (2015). Travma Anı. Zihin ve Bedende Yaşayan Geçmiş İzi Sürmek. İstanbul Maatbacılık. İstanbul.
- Mussenbrock A. (2013). Felsefeyle Terapi. Çev. N. Ermiş. İstanbul 2013.
- Oster, I., Magnusson, E., Thyme, K.E., Lindh, J., & Aström, S. (2007). Art therapy for women with breast cancer: the therapeutic consequences of boundary strengthening. *The Arts in Psychotherapy*, 34, 277-288.
- Öz Çelikbaş, E. (2019). Dışavurumcu sanat terapisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 20-37.
- Öz, E. (2015). Sanat Terapisine Genel Bir Bakış. Sosyal ve Beşerî Bilimlere Küresel Yaklaşımlar. (Edt. Cem Can, Abdurrahman Kilimci). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Patterson S. Arts therapies for people with schizophrenia: an emerging evidence base. *Evidence Based Mental Health* 2007; 10:69-70.
- Rubin J. A. (2010). Introduction to Art Therapy. NY 2010.
- Sarandöl, A., Akkaya, C., Eracar, N., & Kırılı, S. (2013). Şizofreni hastaları ve yakınlarıyla yapılan sanatla terapinin hastalık belirtileri, bireysel ve toplumsal beceriler üzerine etkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg*, 14(4), 333-9.
- Schaverien J. Transference and transactional objects in the treatment of psychosis. In: Killick K, Schaverien J eds. *Art, Psychotherapy and Psychosis*, London: Routledge; 1997. p.13-38.
- Smith M.C., Parker M.E., (2015) *Nursing Theoris & Nursing Practice*, Chapter 1: Nursing Theory and the Discipline of Nursing, 4.edt. Copyright by F.A. Davis Company, Philadelphia P:3-19.
- Spaniol, S. (2001). "Art and Mental İllness: Where is the Link? *The Arts in Psychotherapy*", 28, p. 221-232.
- The American Art Therapy Association. *Art Therapy Bibliography: Select Studies, Articles, and Publications*. 2012.
- Tükel, R. (2001). Yalnızlık üzerine notlar. *Psikanaliz Yazıları*, 3, 39-43.
- Yalom I. (2015). Schopenhaur Tedavisi Bugünü Yaşama Arzusu. Çev. Z. Babayigit. İstanbul 2015.